

Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος και Ζητήματα Σεξουαλικότητας

Κουραστή Πολυξένη
Ψυχολόγος, Msc Developmental Psychology
Κέντρο Παιδιού και Εφήβου

Αθήνα, 27.5.2023

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

- Ενώ παλαιότερα υπήρχε η πεποίθηση ότι τα άτομα με αναπτυξιακές διαταραχές παρουσιάζουν μειωμένη σεξουαλικότητα, πλέον έχει αναγνωριστεί διεθνώς ότι οι ανάγκες των ατόμων αυτών στον τομέα της σεξουαλικότητας δεν διαφέρουν απ' αυτές των τυπικά αναπτυσσόμενων ατόμων.
- Η προσέγγιση της σεξουαλικότητας στο άτομα με ΔΑΦ χρειάζεται να περάσει μέσα από το πρίσμα των ποιοτικών ελλειμμάτων που παρουσιάζουν στην κοινωνική αλληλεπίδραση και του ιδιαίτερου γνωστικού και αισθητηριακού τους προφιλ.
- Το Φάσμα του Αυτισμού περιλαμβάνει άτομα με σοβαρές γνωστικές και συμπεριφορικές δυσκολίες, καθώς και άτομα με υψηλές νοητικές δεξιότητες. Συνεπώς μια κοινή προσέγγιση για όλους δεν θα ήταν αποτελεσματική.

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

- Ο όρος σεξουαλικότητα δεν αναφέρεται μόνο στην σεξουαλική συμπεριφορά, αλλά περιλαμβάνει και βιολογικές, ψυχολογικές, κοινωνιολογικές και πνευματικές παραμέτρους, οι οποίες διαμορφώνουν την προσωπικότητα και τις κοινωνικές σχέσεις του κάθε ατόμου.
- Σωματικές αλλαγές
- Συναισθήματα
- Αίσθηση ταυτότητας
- Συμπεριφορικές εκδηλώσεις

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Εφηβεία αγόρια

11 – 14 ετών → αλλαγές στο σώμα / 14 ετών → μέση ηλικία πρώτης εκσπερμάτωσης

14 – 17 ετών → πρώτη επαφή με τη σεξουαλική πράξη

17 – 20 ετών → λειτουργικές κοινωνικές σχέσεις με φίλους και σύντροφο

Εφηβεία κορίτσια

11 – 14 ετών → αλλαγές στο σώμα / 12 ετών → μέση ηλικία πρώτης έμμηνου ρύσεως

14 – 17 ετών → πρώτη επαφή με τη σεξουαλική πράξη

17 – 20 ετών → λειτουργικές κοινωνικές σχέσεις με φίλους και σύντροφο

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Δυσπροσαρμοστικές Συμπεριφορές σχετιζόμενες με τη σεξουαλικότητα

- Έντονο άγχος → σωματικές αλλαγές κατά την εφηβεία
- Αυνανισμός σε δημόσιους χώρους → ελλιπής γνώση κοινωνικών κανόνων
- Προσέγγιση αγνώστων → δυσκολίες στην ενσυναίσθηση
- Εμμονές/ψυχαναγκασμοί → ισχυρές ρουτίνες, έντονη επιθυμία για σχέση
- Επιθετική/αυτοτραυματική συμπεριφορά → έντονες εναλλαγές συναισθήματος, αποτυχία δημιουργίας κοινωνικών σχέσεων/ απόρριψη

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

- Το δικαίωμα των ατόμων να έρθουν σε επαφή με τη σεξουαλικότητα τους συνοδεύεται από κινδύνους που αφορούν το ίδιο το άτομο αλλά και το κοινωνικό σύνολο.
- Έκφραση ακατάλληλων σεξουαλικών συμπεριφορών σε δημόσιους χώρους
- Έκθεση στον κίνδυνο κακοποίησης από άλλους ή εκδήλωση κακοποιητικών συμπεριφορών προς άλλους
- Συνεπώς, η κοινωνία χρειάζεται όλα τα μέλη της, συμπεριλαμβανομένων και των ατόμων με ΔΑΦ ή/και νοητική υστέρηση να διαμορφώσουν μια υπεύθυνη σεξουαλική ταυτότητα που να ταιριάζει στους κοινωνικούς κανόνες και την κουλτούρα της συγκεκριμένης κοινωνίας.

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Απαραίτητες δεξιότητες σχετικά με την σεξουαλικότητα

- Μέρη σώματος
- Προσωπική υγιεινή
- Προσωπικός χώρος
- Ιδιωτικός/δημόσιος χώρος
- Δικαίωμα επιλογής
- Εκπαίδευση στο «όχι» και τη συγκατάθεση

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Μέρη Σώματος

- **Ονομασία και αναγνώριση των μερών του σώματος**
 1. το άτομο είναι σε θέση να ακολουθήσει οδηγίες για τον σωστότερο καθαρισμό τους
 2. το άτομο είναι σε θέση να αναφέρει αν και σε ποιο σημείο αισθάνεται πόνο ή δυσφορία
- **Ιδιωτικά μέρη του σώματος** → τα μέρη του σώματος που καλύπτονται από τα εσώρουχα – δεν επιτρέπεται σε κανέναν να μας αγγίζει στα σημεία αυτά, αν δεν έχουμε δώσει τη συγκατάθεση μας.
- Σε περίπτωση κακοποίησης το άτομο μπορεί να υποδείξει πού τον/την έχουν ακουμπήσει.
- Καλύτερη κατανόηση των σωματικών αλλαγών που συμβαίνουν κατά την εφηβεία

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Προσωπική Υγιεινή

- Το άτομο να μπορεί να φροντίζει για την ατομική του υγιεινή αυτόνομα, χωρίς βοήθεια από κάποιον
- Αν το άτομο δεν μπορεί να ολοκληρώσει τη διαδικασία ατομικής περιποίησης αυτόνομα να διδαχθεί ότι μόνο συγκεκριμένα άτομα επιτρέπεται να τον βοηθούν στην προσωπική του υγιεινή.
- Μεγαλύτερη προστασία από τον κίνδυνο κακοποίησης
- Μια προσεγμένη και περιποιημένη εξωτερική εμφάνιση αυξάνει τις πιθανότητες κοινωνικής προσέγγισης από άλλα άτομα.

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

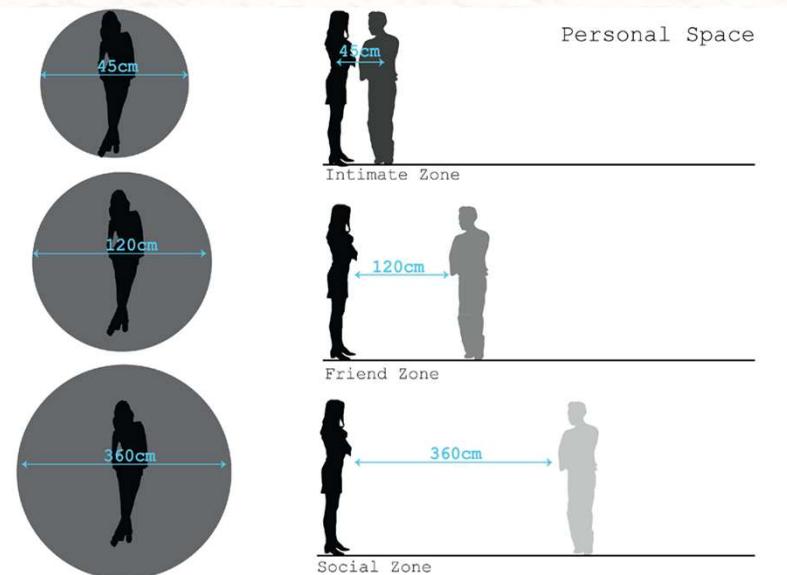
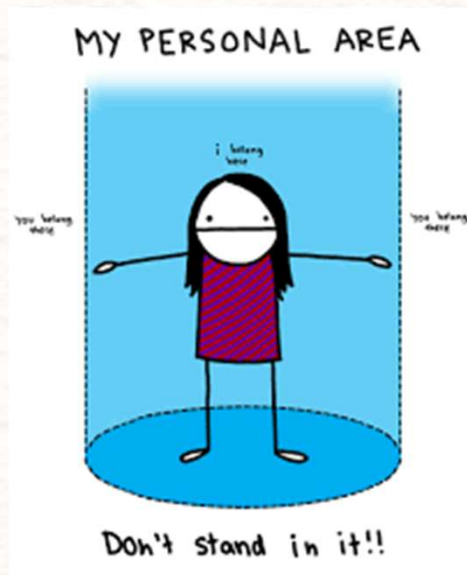
Ιδιωτικός / δημόσιος χώρος

- **Ιδιωτικός χώρος** → ο χώρος στον οποίο είμαστε μόνοι και κανείς δεν μπορεί να μας δει και να μας διακόψει. Συνήθως το υπνοδωμάτιο κάποιου.
- **Δημόσιος χώρος** → ο χώρος στον οποίο βρισκόμαστε και χρησιμοποιούμε μαζί με άλλους.
- Ο διαχωρισμός αυτός βοηθά το άτομο να κατανοήσει πού επιτρέπεται να εκδηλώσει μια σεξουαλική συμπεριφορά και πού όχι.

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Προσωπικός Χώρος

- Αναφέρεται στην κοινωνικά αποδεκτή απόσταση που διατηρούμε όταν ερχόμαστε σε επαφή με ένα άτομο.

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Δικαίωμα επιλογής – Εκπαίδευση στο «όχι» και τη συγκατάθεση

- Είναι σημαντικό για τα άτομα με ΔΑΦ να γνωρίζουν ότι μπορούν να επιλέξουν ανάμεσα σε αντικείμενα και δραστηριότητες.
- Λόγω της έλλειψης φαντασίας που παρουσιάζουν, υπάρχει περίπτωση να μην μπορούν να σκεφτούν ότι υπάρχουν πολλές επιλογές.
- Ο τρόπος με τον οποίο εκπαιδεύονται, μέχρι πρότινος, βασιζόταν κυρίως στην εκτέλεση εντολών και λιγότερο στον αυτό – προσδιορισμό.
- Είναι σημαντικό για την ασφάλεια του ατόμου με ΔΑΦ να γνωρίζει ότι χρειάζεται να δώσει τη συγκατάθεση του, ιδίως σε ότι αφορά σεξουαλικές συμπεριφορές. Είναι επίσης σημαντικό να γνωρίζει ότι πρέπει να ζητήσει και συγκατάθεση, πριν προβεί σε μια σεξουαλική συμπεριφορά.

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Ανεπιθύμητες στύσεις

- Οι ανεπιθύμητες στύσεις μπορεί να προκληθούν από αισθητηριακούς παράγοντες ή από κάποιο ερέθισμα που προκαλεί σεξουαλική διέγερση
- **Τρόποι διαχείρισης:**
 - Απόσπαση προσοχής του ατόμου προτείνοντας μια δραστηριότητα
 - Απασχόληση των χεριών του ατόμου με κάποιο αισθητηριακό παιχνίδι ή αντικείμενο
 - Αναζήτηση πληροφοριών σχετικά με αν το άτομο με ΔΑΦ αυνανίζεται και ολοκληρώνει.

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Αυνανισμός

- Αποτελεί την πιο συχνή σεξουαλική συμπεριφορά για τα άτομα στο Φάσμα και ειδικότερα για αυτά που είναι χαμηλής λειτουργικότητας

Τρόποι διαχείρισης :

- Διαχωρισμός ιδιωτικού και δημόσιου χώρου
- Χρήση σταθερών οδηγιών ή συμβόλων
- Ιδιωτικότητα
- Φωτογραφικό υλικό και σκίτσα με οπτικές οδηγίες για τον αυνανισμό
- Αισθητηριακά παιχνίδια

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

- **Μελέτη περίπτωσης**
- Queensgate School στην Αγγλία για άτομα με ΔΑΦ και νοητική υστέρηση από 5 έως 19 ετών.
- Ο Jason ήταν 11 ετών όταν οι θεραπευτές και οι γονείς του παρατήρησαν ότι έχουν αυξηθεί οι προσπάθειες του να αυνανιστεί κατά τη διάρκεια της ημέρας και σε σημείο που γινόταν επιθετικός όταν προσπαθούσε κάποιος να τον διακόψει.
- **Διαχείριση:**
 - Χρήση συμβόλου των ανδρικών γεννητικών οργάνων σε στύση σε συνδυασμό με μια φωτογραφία του δωματίου του
 - Όταν οι θεραπευτές παρατηρούσαν ότι παρουσιάζει στύση του έδειχναν τις δυο εικόνες και τον κατεύθυναν στο δωμάτιο του
 - Διδασκαλία ώστε να καταφέρει να αιτείται ότι χρειάζεται προσωπικό χρόνο
 - Αναμονή για την εκπλήρωση αυτής της επιθυμίας ενσωματώνοντας τον προσωπικό χρόνο στο ατομικό του πρόγραμμα
 - Εκπαίδευση γονέων και γενίκευση της δεξιότητας στο σπίτι.

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Αυνανισμός

Ο αυνανισμός θα μπορούσε να εξελιχθεί σε μια ψυχαναγκαστική συμπεριφορά ή σε πηγή διάσπασης στα άτομα με ΔΑΦ γιατί επιτελεί διάφορες λειτουργίες

- Πηγή ευχαρίστησης
- Πηγή ανακούφισης άγχους, θυμού, ματαίωσης
- Τρόπος για να γεμίσει ο αδόμητος ελεύθερος χρόνος
- Απάντηση σε κάποια ιατρική κατάσταση

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Παράγοντες που επηρεάζουν την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση

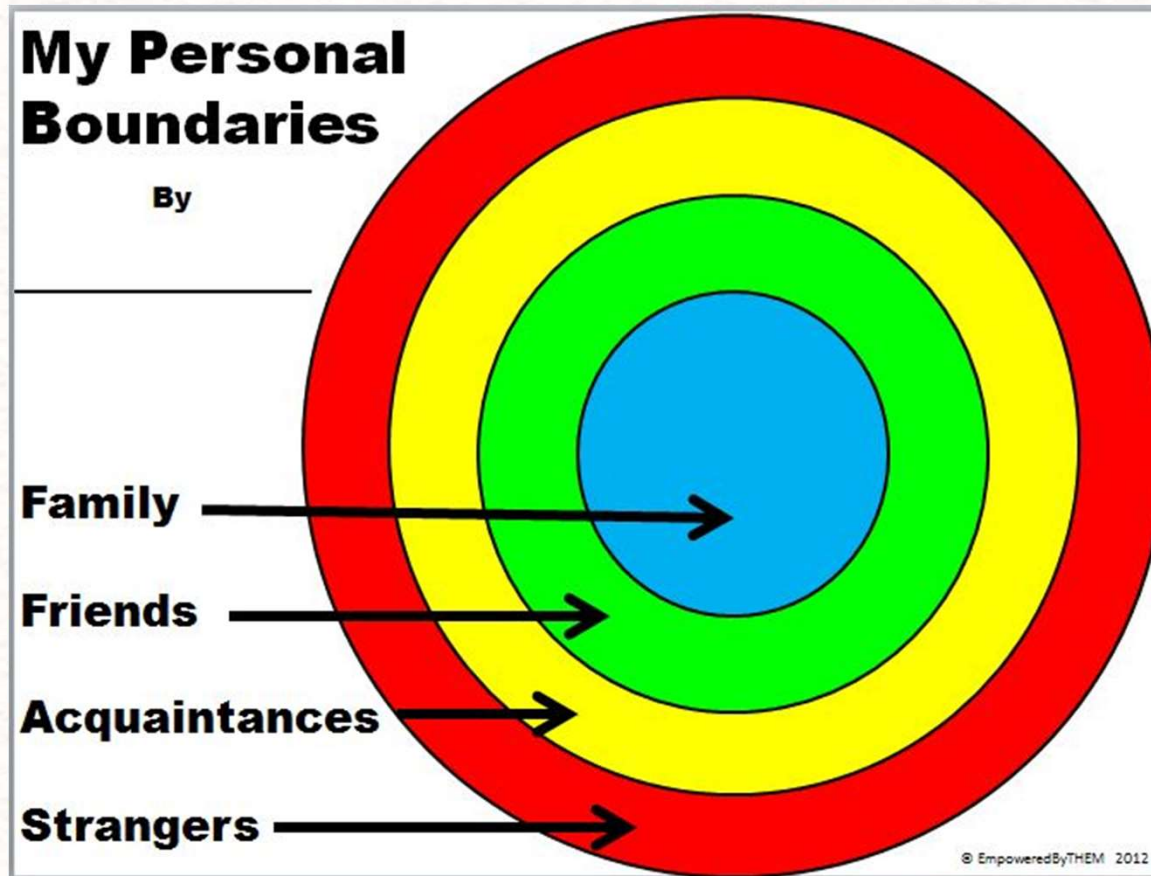
- Η στάση της κοινωνίας απέναντι στο θέμα
- Οι περιορισμοί που θέτουν οι δυσκολίες των ατόμων με ΔΑΦ
- Η στάση και οι πεποιθήσεις του οικογενειακού περιβάλλοντος
- Η έλλειψη θεσμικού πλαισίου

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Κοινωνικοί Κύκλοι

- Οι Κοινωνικοί Κύκλοι αναφέρονται στις κατάλληλες κοινωνικές συμπεριφορές ανάλογα με το βαθμό οικειότητας που υπάρχει μεταξύ του ατόμου με ΔΑΦ και των υπόλοιπων ανθρώπων στο περιβάλλον του.
- Οι Κοινωνικοί κύκλοι έχουν πολύ συγκεκριμένη οπτική δομή, η οποία βοηθά τα άτομα με ΔΑΦ να επεξεργαστούν και να διατηρήσουν στη μνήμη τους την κατάλληλη συμπεριφορά με μεγαλύτερη επιτυχία.
- Μπορούν να παρέχουν στο άτομο με ΔΑΦ πληροφορίες για ποικίλες κοινωνικές δεξιότητες και καταστάσεις.

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

ΔΑΦ Μέσης και Υψηλής Λειτουργικότητας

- Κοινωνικές Δεξιότητες
- Δεξιότητες φιλίας
- Ένταξη σε ομάδες συνομηλίκων
- Έκφραση και Διαχείριση Συναισθήματος
- Εικόνα εαυτού

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Ένταξη σε ομάδες συνομηλίκων

- Βοηθά το άτομο με ΔΑΦ να εξασκήσει τις κατεκτημένες κοινωνικές δεξιότητες σε φυσικό περιβάλλον και κοινωνικές περιστάσεις.
- Δίνει την ευκαιρία στο άτομο με ΔΑΦ να αναπτύξει νέες δεξιότητες
- Βοηθά στην αυτονομία του ατόμου με ΔΑΦ
- Μειώνει το αίσθημα μοναξιάς και αυξάνει την ποιότητα ζωής του ατόμου

Ανάλογα με τις δυνατότητες και τη λειτουργικότητα του ατόμου με ΔΑΦ οι ομάδες στις οποίες συμμετέχει μπορεί να απαρτίζονται αποκλειστικά από άτομα με ΔΑΦ παρόμοιας λειτουργικότητας είτε από άτομα τυπικής ανάπτυξης.

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Ερευνητικά δεδομένα για εφήβους και ενήλικες με ΔΑΦ

- **Κοινωνικοποίηση:** 46,6% των συμμετεχόντων με ΔΑΦ ανέφεραν ότι σπάνια κοινωνικοποιούνται με άτομα εκτός του οικογενειακού τους περιβάλλοντος.
- **Σεξουαλική επιθυμία:** Πάνω από το 60% έχει νιώσει σεξουαλική επιθυμία για κάποιο άτομο, επιθυμεί να κάνει σεξ και να συνάψει μια σεξουαλική σχέση.
- **Σεξουαλικές/Δυαδικές Εμπειρίες:** το ποσοστό των εφήβων/νεαρών ενηλίκων με ΔΑΦ που είχαν μια ποικιλία σεξουαλικών εμπειριών είναι σημαντικά μικρότερο απ' αυτό των νευροτυπικών συνομηλίκων τους.

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

- **Αρνητικές Σεξουαλικές Εμπειρίες/Ανησυχίες:** Δεν εντοπίστηκαν διαφορές μεταξύ των ομάδων αναφορικά με το ζήτημα αυτό. Παρόλ' αυτά, τα κορίτσια και των δυο ομάδων ανέφεραν υψηλότερα ποσοστά αρνητικών σεξουαλικών εμπειριών σε σύγκριση με τα αγόρια.
- **Σεξουαλική εκπαίδευση και γνώσεις:** 42,6% των ατόμων με ΔΑΦ ανέφεραν ότι δεν γνωρίζουν πολλά για τη σεξουαλικότητα και ένα 48,5% ανέφερε ότι δεν δυσκολεύεται να κατανοήσει τα προγράμματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης.
- **Σεξουαλική Ταυτότητα και Σεξουαλικός Προσανατολισμός:** στην ομάδα των ΔΑΦ ένα ποσοστό 73,5% ανέφερε ότι δεν ταυτίζεται με το βιολογικό του φύλο. Αναφορικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό δεν βρέθηκαν διαφορές μεταξύ των δυο ομάδων, ούτε μεταξύ των φύλων.

ΔΑΦ και Σεξουαλικότητα

Ο ρόλος των θεραπευτών και της οικογένειας

- Υποστήριξη της αυτονομίας του ατόμου με ΔΑΦ
- Αξιοποίηση βασικών μεθόδων εκπαίδευσης : σταθερότητα, συνέπεια, απλή και οπτικοποιημένη πληροφορία, επανάληψη
- Διαπραγμάτευση και συμβιβασμός
- Σταθεροί κοινωνικοί κανόνες που επιτρέπουν ένα βαθμό ελευθερίας
- Προετοιμασία του ατόμου με ΔΑΦ για περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης

Ευχαριστώ για την προσοχή σας

Βιβλιογραφία

- Tissot, C. (2009). Establishing a sexual identity: Case studies of learners with autism and learning difficulties. *Autism*, 13(6), 551-566.
- Swango-Wilson, A. (2008). Caregiver perception of sexual behaviors of individuals with intellectual disabilities. *Sexuality and disability*, 26, 75-81.
- Murphy, N., & Young, P. C. (2005). Sexuality in children and adolescents with disabilities. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 47(9), 640-644.
- Kaeser, F. (1996). Developing a philosophy of masturbation training for persons with severe or profound mental retardation. *Sexuality and Disability*, 14, 295-308.
- Gill, K. M., & Hough, S. (2007). Sexuality training, education and therapy in the healthcare environment: taboo, avoidance, discomfort or ignorance?. *Sexuality and Disability*, 25, 73-76.
- Attwood, A. (2006). *The complete guide to Asperger's syndrome*. Jessica Kingsley Publishers.
- Joyal, C. C., Carpentier, J., McKinnon, S., Normand, C. L., & Poulin, M. H. (2021). Sexual knowledge, desires, and experience of adolescents and young adults with an autism spectrum disorder: an exploratory study. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 685256.